

UZASADNIENIE

Zaskarżonym wyrokiem z dnia 30 stycznia 2017 roku Sąd Rejonowy dla Łodzi-Widzewa w Łodzi w sprawie o sygn. akt VIII C 3746/15 z powództwa K. J. przeciwko G. M. o zapłatę kwoty 6441,10 zł w punkcie 1. zasądził od pozwanego na rzecz powoda kwotę 5 005,90 zł oraz umowne odsetki w wysokości czterokrotności stopy lombardowej NBP za okres od dnia w stosunku rocznym, przy czym od dnia 1 stycznia 2016 roku nie wyższymi od dwukrotności wysokości odsetek ustawowych za opóźnienie w stosunku rocznym, od dnia 23 września 2015 roku do dnia zapłaty, w punkcie 2. oddalił powództwo w pozostałej części.

(wyrok k. 128)

Apelację od powyższego wyroku wniósł powód, reprezentowany przez profesjonalnego pełnomocnika, zaskarżając go w części, a mianowicie w zakresie w jakim powództwo zostało oddalone. Rozstrzygnięciu Sądu Rejonowego skarżący zarzucił:

1. naruszenie art. 359 § 1 i 2¹ k.c. (w brzmieniu do 1 stycznia 2016 roku) poprzez jego niewłaściwe zastosowanie w związku błędnym przyjęciem, iż zastrzeżone w umowach pożyczek wynagrodzenia w wysokości 36% kwoty udzielonej pożyczki stanowi ustanowienie umownych odsetek, w sytuacji, gdy jest to prowizja należna za udzielenie pożyczkodawcy pożyczki;
2. naruszanie art. 353¹ k.c. w zw. z art. 359 § 2¹ k.c. (w brzmieniu do 1 stycznia 2016 roku) w zw. z art. 58 k.c. poprzez ich niewłaściwe zastosowanie w związku błędnym przyjęciem, iż zastrzeżone w umowach pożyczek wynagrodzenia w wysokości 36% kwoty udzielonej pożyczki zmierza do obejścia górnej granicy odsetek maksymalnych w sytuacji, gdy wysokość odsetek w skali roku nie przekraczała odsetek maksymalnych;
3. naruszenie art. 359 § 2² k.c. poprzez jego zastosowanie w sytuacji, gdy wysokość odsetek wynikających z czynności prawnej nie przekroczyła wysokości odsetek maksymalnych;
4. naruszanie art. 233 k.p.c. w zw. z art. 353¹ k.c., art. 359 § 2¹ (w brzmieniu do dnia 1 stycznia 2016 roku) oraz § 2² k.c. poprzez nieswobodną, lecz dowolną ocenę dowodów i błędne przyjęcie, iż wynagrodzenie w wysokości 36 % kwoty udzielonej pożyczki stanowi do obejście górnej granicy odsetek maksymalnych w sytuacji, gdy w wyniku rozłożenia na raty płatności tak kwoty pożyczki, jak i wynagrodzenia z tytułu jej udzielenia powoduje, iż wysokość odsetek w skali roku nie przekracza wysokości odsetek ustawowych;
5. naruszanie art. 321 k.p.c. przez zasądzenie kwoty art. 294,80 zł tytułem skapitalizowanych odsetek maksymalnych, w sytuacji, gdy zasądzenie należności tytułem skapitalizowanych nie było objęte żądaniem pozwu.

W oparciu o powyżej opisane zarzuty apelacyjne skarżący wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku w punkcie drugim poprzez uwzględnienia powództwa w całości; zasądzenie od pozwanego na rzecz powoda kwoty 294,80 zł w ten sposób, że w miejsce zasądzenia kwoty 394,80 zł tytułem skapitalizowanych odsetek maksymalnych od należności głównej, kwotę tę zaliczyć na poczet części dochodzonego wynagrodzenia z tytułu udzielania pożyczek, które to roszczenie zostało oddalone wyrokiem Sądu I instancji. Nadto skarżący wniósł o zasądzenie od pozwanego na rzecz powoda kosztów postępowania sądowego za obie instancje, w tym także zwrotu kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych.

(apelacja k. 141-145)

Sąd Okręgowy zważył, co następuje:

Apelacja nie jest zasadna i jako taka podlega oddaleniu.

Na wstępie należy wskazać, że niniejsza sprawa rozpoznana została w postępowaniu uproszczonym, to zaś determinuje konieczność zastosowania określonych dla tego rodzaju spraw regulacji szczególnych, a zwłaszcza dyspozycji przepisu art. 505¹³ § 2 k.p.c. na mocy którego Sąd II instancji ograniczył uzasadnienie jedynie do wyjaśnienia podstawy prawnej wyroku zapadłego w postępowaniu odwoławczym z przytoczeniem przepisów prawa.

Sąd Okręgowy miał także na uwadze, że w postępowaniu uproszczonym zgodnie z treścią art. 505⁹ § 1¹ k.p.c. apelację można oprzeć tylko na zarzutach naruszenia prawa materialnego przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie, bądź naruszenia przepisów postępowania, jeżeli mogło ono mieć wpływ na wynik sprawy.

Sąd II instancji doszedł do przekonania, że podniesione przez stronę skarżącą zarzuty apelacyjne nie były trafne i nie podważyły prawidłowych ustaleń faktycznych Sądu Rejonowego, jak również oceny merytorycznej dochodzonego przez stronę powodową roszczenia. Sąd pierwszej instancji nie popełnił bowiem żadnych błędów w rozumowaniu zarówno w zakresie ustalonych faktów, jak i ich kwalifikacji prawnej, a także prawidłowo zinterpretował i zastosował odpowiednie przepisy prawa.

W pierwszym rzędzie należało ocenić zasadność zarzutów apelacji dotyczących naruszenia przepisów postępowania, bowiem odnosiły się one do poczynionych przez Sąd Rejonowy ustaleń faktycznych, a jedynie w oparciu o prawidłowo ustalony stan faktyczny możliwa była właściwa ocena zarzutu naruszenia prawa materialnego.

Nie jest trafnym zarzut naruszenia art. 233 k.p.c. Przy ocenie materiału dowodowego sądowi przysługuje bowiem swoboda zastrzeżona treścią powołanego wyżej przepisu. W razie tylko pogwałcenia reguł logicznego rozumowania bądź sprzeniewierzenia się zasadom doświadczenia życiowego, może mieć miejsce skuteczne kwestionowanie tej swobody oceny dowodów. Należy zważyć, że zarzut wymagał dla swej skuteczności określenia nie tylko dowodów jakich dotyczy, ale podania dyskwalifikacji postępowania Sądu Rejonowego w zakresie oceny poszczególnych dowodów na tle całokształtu materiału dowodowego (por. np. orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 13 stycznia 2000 r. II CKN 1105/99), czego skarżący nie uczynił.

Mając na uwadze powyższe rozważania Sąd II instancji stwierdził, że - wbrew twierdzeniom apelującego - w rozpoznawanej sprawie Sąd Rejonowy dokonał prawidłowych ustaleń faktycznych w oparciu o cały zgromadzony materiał dowodowy i w żaden sposób nie dopuścił się naruszenia dyspozycji art. 233 § 1 k.p.c. Należy podkreślić, iż w istocie rzeczy skarżący nie kwestionował dokonanej przez Sąd Rejonowy oceny dowodów (w tym przede wszystkim dowodów z dokumentów) ani poczynionych na jej podstawie ustaleń faktycznych w odniesieniu do treści zawartych umów pożyczek. Podniesione zarzuty, w tym zarzut naruszenia art. 233 k.p.c., sprowadzają się bowiem jedynie do odmiennej oceny prawnej postanowień umownych w zakresie świadczenia nazwanego w umowach pożyczki jako „wynagrodzenie z tytułu udzielenia pożyczki”, które zdaniem powoda są przez prawo dozwolone i winny być podstawą zasądzenia należności objętych pozwem w całości.

Nie zasługiwał na uwzględnienie także zarzut naruszenia art. 321 k.p.c., zgodnie z którym Sąd nie może wyrokować co do przedmiotu, który nie był objęty żądaniem, ani zasądzać ponad żądanie. Zakres wyrokowania określony jest zakresem żądania, jakie ostatecznie było podtrzymywane przed zamknięciem rozprawy. Zakaz wyjścia ponad żądanie dotyczy roszczenia zarówno w sensie ilościowym, jak i jakościowym. Oznacza to, że sąd również nie może wyjść poza wskazywaną przez powoda podstawę faktyczną, tj. okoliczności faktyczne wskazywane przez powoda do zamknięcia rozprawy przed sądem I instancji. Nie oznacza to jednak, że sąd nie może dokonać odmiennej oceny prawnej zgłaszanych żądań i okoliczności faktycznych przytoczonych na ich uzasadnienie. Sąd nie jest związany podstawą prawną wskazaną przez stronę powodową i w oparciu o przedstawione fakty winien zastosować właściwe przepisy prawa materialnego. Powód niewątpliwie żądał zasądzenia na jego rzecz kwoty 1 730 zł tytułem wynagrodzenia za udzielenie pożyczek (w wysokości 36 % kwoty danej pożyczki), powołując się na § 2 umów pożyczek. To, iż Sąd I instancji dokonał odmiennej od strony powodowej kwalifikacji prawnej przedmiotowego wynagrodzenia i zastosował do tej należności przepisy o odsetkach maksymalnych nie przemawia za uznaniem, iż sąd orzekł ponad żądanie.

Zarzuty apelacji dotyczące naruszenia prawa materialnego także okazały się chybione. Zasadniczo strona skarżąca wywiodła w apelacji, iż Sąd Rejonowy błędnie uznał za odsetki umowne zastrzeżone w umowach pożyczek wynagrodzenie w wysokości 36 % kwoty pożyczki. W ocenie apelującego nie doszło do naruszenia przepisów o odsetkach maksymalnych, nawet gdyby zastrzeżone przez strony umów pożyczek wynagrodzenie traktować jako odsetki umowne.

W pierwszej kolejności zaznaczyć należy, iż przy umowie pożyczki, głównymi świadczeniami stron są: po stronie pożyczkodawcy udostępnienie określonych środków finansowych do korzystania na określony okres czasu, a ze strony pożyczkobiorcy, zwrot tych środków. Umowa pożyczki została przy tym ukształtowana w kodeksie cywilnym w taki sposób, że co do zasady może być zarówno umową odpłatną, jak i nieodpłatną. W przypadku zawarcia przez strony odpłatnej umowy pożyczki, wynagrodzenie pożyczkodawcy winno być wyraźnie określone w umowie. Zwyczajowo formę wynagrodzenia za korzystanie z cudzego kapitału stanowią odsetki, ewentualnie zapłata prowizji. Ustawodawca, aby przeciwdziałać ocenianemu negatywnie w świetle zasad współżycia społecznego zjawisku lichwy oraz aby chronić interesy słabszych uczestników obrotu gospodarczego wprowadził przy tym do kodeksu cywilnego instytucję odsetek maksymalnych (art. 359 § 2¹ k.c.), których wysokość winna stanowić podstawowe odniesienie do oceny wysokości wynagrodzenia pożyczkodawcy ustalonego w umowie. Stopa tych odsetek w stanie prawnym przed dniem 1 stycznia 2016 roku ustalana była w odniesieniu do aktualnej stopy kredytu lombardowego Narodowego Banku Polskiego, obecnie zaś odsetki maksymalne nie mogą przewyższać dwukrotności odsetek ustawowych (dwukrotności sumy stopy referencyjnej Narodowego Banku Polskiego i 3,5 punktów procentowych).

Odsetki, obok prowizji za udzielenie pożyczki, stanowią wynagrodzenie pożyczkodawcy za korzystanie przez kredytobiorcę z jego środków finansowych. Trzeba podkreślić, że bez względu na to, czy strony nazwą wynagrodzenie za korzystanie przez pożyczkobiorcę z kapitału pożyczkodawcy odsetkami, prowizją czy też wprost wynagrodzeniem, skutki prawne zastrzeżenia tego świadczenia należy oceniać, biorąc pod uwagę regulację dotyczącą odsetek maksymalnych. Podnoszenie więc przez powoda w toku postępowania apelacyjnego, iż strony przewidziały wynagrodzenie za udzielenie pożyczki nie wpływa na ocenę charakteru przedmiotowej należności. Odsetki są bowiem wynagrodzeniem m.in. za korzystanie z cudzych pieniędzy (albo też innych zamiennych rzeczy ruchomych). Sąd Okręgowy w pełni podziela pogląd wyrażony w przez Sąd I instancji, iż postanowienia umowne, wprowadzające wynagrodzenie za udzielenie pożyczki (w istocie rzeczy mające charakter odsetek) nie mogą wyłączać ani ograniczać przepisów o odsetkach maksymalnych. W świetle okoliczności sprawy trzeba się zgodzić z Sądem Rejonowym, że przewidziany w umowach pożyczek obowiązek uiszczenia wynagrodzenia za samo ich udzielenie, w wysokości 36% kwoty pożyczki, zmierzał do obejścia zakazu przewidzianego w art. 359 § 2¹ k.c.

Jak stanowi art. 58 § 1 k.c. czynność prawna sprzeczna z ustawą albo mająca na celu obejście ustawy jest nieważna, chyba że właściwy przepis przewiduje inny skutek, w szczególności ten, iż na miejsce nieważnych postanowień czynności prawnej wchodzi odpowiednie przepisy ustawy. W myśl natomiast art. 359 § 2² k.c., jeżeli wysokość odsetek wynikających z czynności prawnej przekracza wysokość odsetek maksymalnych, należą się odsetki maksymalne. Postanowienia umowne nie mogą wyłączać ani ograniczać przepisów o odsetkach maksymalnych, także w razie dokonania wyboru prawa obcego. W takim przypadku stosuje się przepisy ustawy (art. 359 § 2³). Z przytoczonych przepisów jednoznacznie wynika, że w przypadku zastrzeżenia w umowie wynagrodzenia pożyczkodawcy (którego charakter odpowiada świadczeniu odsetkowemu) w wysokości przekraczającej wysokość odsetek maksymalnych należą się odsetki maksymalne określone w ustawie.

Nie sposób zgodzić się z apelującym, iż wysokość wynagrodzenia za udzielenie pożyczek nie przekraczała wysokości odsetek maksymalnych w stosunku rocznym. Słuszność ma skarżący, iż rozpatrując wysokość zastrzeżonego wynagrodzenia, przy uwzględnieniu okresu, na jaki została udzielona pożyczka, to jest 36 miesięcy, należy przyjąć, iż w stosunku rocznym wysokość tego wynagrodzenia wynosiła 12 % kwoty pożyczki. Przykładowo dla umowy pożyczki z dnia 10 lutego 2015 roku w kwocie 5 000 zł całkowite wynagrodzenie pożyczkodawcy wynosiło 1 800 zł w stosunku 3 lat, 600 zł w stosunku rocznym (czyli 12%) i 50 zł miesięcznie – co jednoznacznie wynika z harmonogramu spłaty

zawartego w załączonym do akt sprawy wezwaniu do zapłaty (k. 21). Należy jednak zważyć, że choć w dacie zawarcia przedmiotowych umów (10 lutego 2015 roku) obowiązywały odsetki maksymalne w wysokości 12 % rocznie (odsetki maksymalne od 09.10.2014 roku do 4.03.2015 roku), to w terminie płatności pierwszej raty, a także kolejnych rat, odsetki te były niższe i wynosiły 10% w skali roku (odsetki maksymalne od 5.03.2015 roku). Zasadność żądania powoda w zakresie odsetek nie może być oceniana jedynie w świetle przepisów obowiązujących w dacie zawarcia umowy, lecz przede wszystkim w kontekście stanu prawnego obowiązującego w całym okresie za który pożyczkodawcy należało się wynagrodzenie z tytułu udzielonej pożyczki (okresie spłaty pożyczki). Nie bez znaczenia pozostaje także to, że na podstawie § 5 umów pożyczki sumy pożyczek udzielonych pozwanemu stały się w całości wymagalne z dniem 22 września 2015 roku. W § 4 przedmiotowych umów strony przewidziały zaś umowne odsetki karne od należności przeterminowanej. W orzecznictwie przyjmuje się, iż prawo wierzyciela do ustawowych odsetek za zwłokę powstałe na podstawie art. 481 k.c. eliminuje możliwość pobierania odsetek kapitałowych (w niniejszej sprawie wynagrodzenia zastrzeżonego w umowach w wysokości 36 % kwoty pożyczek, doliczonego do każdej z rat pożyczek), o ile strony w umowie nie postanowiły inaczej (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 października 2008 r., sygn. akt I CSK 187/08 i z dnia 01 grudnia 2010 r., sygn. akt I CSK 28/10). W niniejszej sprawie strony dopuściły możliwość kumulacji odsetek kapitałowych i za opóźnienie (§ 4 w zw. z § 5 umowy). Nie można jednak zapomnieć o kwestii odsetek o charakterze lichwiarskim, zwłaszcza w sytuacji, w której analizowane z osobna odsetki kapitałowe i karne nie przekraczają limitu odsetek maksymalnych, ale naliczane razem już tak. W takim przypadku, do oceny, czy mamy do czynienia z odsetkami wygórowanymi należy wziąć pod uwagę sumę wskazanych odsetek. Tym samym należy stwierdzić, iż suma odsetek kapitałowych i karnych nie może przekraczać obowiązującej w danym okresie wysokości maksymalnych odsetek za opóźnienie. Wprowadzenie do umowy przeciwnych postanowień należy uznać za sprzeczne z zasadami współżycia społecznego i ocenić w kontekście art. 58 § 2 k.c. w zw. z art. 353¹ k.c. jako nieważne. W niniejszej sprawie Sąd Rejonowy prawidłowo przyjął, iż wynagrodzenie za udzielenie pożyczek przekracza wysokość odsetek maksymalnych, w tym wysokość maksymalnych odsetek kapitałowych w stosunku rocznym oraz maksymalnej sumy odsetek kapitałowych i karnych za opóźnienie - przed dniem 1 stycznia 2016 roku w wysokości czterokrotności stopy kredytu lombardowego NBP, a od dnia 1 stycznia 2016 roku dwukrotności wysokości odsetek ustawowych za opóźnienie w stosunku rocznym (w umowach pożyczek same odsetki karne za opóźnienie zastrzeżono w maksymalnej wysokości dopuszczanej przez ustawę).

Z uwagi na powyższe apelację należało oddalić jako niezasadną na podstawie art. 385 k.p.c.